

*Innovation in Education
Иновации в образованието*

УЧИТЕЛИТЕ ЗА ПРОДЪЛЖАВАЩАТА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ КАДРИ В БЪЛГАРИЯ

Илиана Петкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Подрастващите могат да получат добра подготовка само от отлично подготвени учители. Ето защо качеството на продължаващата квалификация на педагогическите кадри е един от ключовите въпроси не само в България, но и в Европа. В статията се представят резултати от национално анкетно изследване по проблема, проведено през 2015 г. от екип преподаватели от Факултета по педагогика на най-старото висше училище в България – СУ „Св. Климент Охридски“. Резултатите представят мненията на учителите за настоящото състояние на системата, но и тяхната визия за нея. Очертаните слабости могат да покажат пътищата за нейното усъвършенстване, а положителните страни да бъдат основа за надграждане и развитие.

Keywords: national survey; teachers' opinion; continuing pedagogical qualification

Още през 2007 г. Ян Фигел – европейският комисар, отговарящ за образованието, обучението, културата и младежта, в изказване пред Европейската комисия подчертава, че „учителите също се нуждаят от добро обучение. За да подготвят учениците си за европейското общество, което все повече се основава на знанията, обучаващите ги се приканват да преподават нова гама от умения, които често изискват нови преподавателски методи. Освен това преподавателите се налага все повече да преподават на класове, в които учениците са с различни култури, майчин език, умения и специфични нужди“⁽⁷⁾. Промененият социален климат в училище изправя учителите пред нови предизвикателства, за които те не са подготвени. Ето защо е необходимо перманентно обновяване и актуализиране на тяхната квалификация. Следват още редица решения, документи, директиви, едно от които са заключенията на Съвета от 26.11.2009 г. за професионалното развитие на учителите и училищните ръководители⁽¹⁾, за да се достигне до начертаната Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“, където образованието е една от

петте приоритетни цели²⁾. Очертаният бъдещ интелигентен растеж, основаващ се на знанието, няма как да бъде постигнат, ако основата, базата, поставена в училище, не е достатъчно „здрава“ и добра. Ще се търсят решения за намаляване броя на напускащите училище (сега той е 15%, а целта е да достигне 10%); увеличаване процента на завършилите висше образование от 31 поне на 40% и осъществяване на по-плавен преход между образованието и пазара на труда.

Като страна членка на Европейския съюз, България синхронизира своето законодателство и прие Национална стратегия за реформи на Република България в изпълнение на стратегията „Европа 2020“³⁾, която последно е актуализирана на 18 май 2017 г. В нея до 2020 г. делът на преждевременно напусналите трябва да бъде сведен до 11 % (при 13,4% за 2015 и 2016, 12,9% и 12,4% за 2012 и 2013 г.), а делът на 30 – 34-годишните, завършили висше образование, да се увеличи на 36%. Само за сравнение процентите на завършилите в тази възраст за 2012 г. са 13,33%, за 2014 г. и 2015 г. – 13,97% и за 2016 г. – 12,53%.

Всичко това обаче няма как да се реализира без качествена подготовка на педагогическите кадри. Те са тези, които, от една страна, със своите умения, компетентности и майсторство ще привлекат и задържат в училище децата, а от друга – ще поставят основата на качествено средно образование, върху което след това ще бъде надградено висшето. Така се стигна до Националната стратегия за развитие на педагогическите кадри в България за периода 2014 – 2020 г. След направения обстоен и задълбочен анализ на системата за подготовка и продължаваща квалификация на педагогическите кадри, на нейното състояние и това на кариерното развитие като първа оперативна цел се поставя „разработване и утвърждаване на единна и непротиворечива система за подготовка и продължаваща квалификация на педагогическите кадри“, а като втора, също толкова належаща – „създаване на единна нормативна уредба за държавно регулиране на първоначалната подготовка, продължаващата квалификация и професионалното развитие на педагогическите кадри“⁴⁾. С приетия и влязъл в сила от 01.08.2016 г. Закон за предучилищното и училищното образование първите стъпки на промяна на образователната система, като цяло, са направени. Трансформации има както в структурата, държавните образователни стандарти, учебното съдържание, начина на оценяване на учениците, но отчасти и в системата за продължаваща квалификация. Въвежда се атестирането на учителите.

Предизвикателствата пред новата образователна политика тепърва предстоят, но промените трябва да се базират на анализ на настоящата система. Ето защо Министерството на образованието и науката възложи на екип от Факултета по педагогика на СУ „Св. Кл. Охридски“ с ръково-

дител проф. д-р Бончо Господинов⁵⁾ да проведе Национално изследване на системата за подготовка на педагогическите кадри във висшите училища и да представи сравнителен анализ на системата за поддържаща квалификация и кариерно развитие в Република България, Европейския съюз и други страни. Основната цел беше „идентифициране на актуалното състояние на подготовката и продължаващата квалификация на педагогическите кадри в Република България през погледа на ключови субекти (учители, директори на училища, инспектори в РУО, студенти, университетски преподаватели, представители на обществеността) с цел разработване и утвърждаване на единна и непротиворечива система за такава подготовка и квалификация в съответствие с потребностите на обществото в дългосрочна перспектива и със съвременните постижения и тенденции в европейски мащаб“⁶⁾. Националното изследване се проведе в периода юли – октомври 2015 г. на базата на разработени 6 типа анкетни карти за всяка група респонденти.

В статията се акцентира върху оценките на най-активно участващата в процеса на квалификация група, а именно тази на **учителите**. Анкетната карта за тях се състои от 46 въпроса, разделени в три части: за подготовката на педагогическите кадри, тяхната продължаваща квалификация и демографска част. Въпросникът съдържа отворени и затворени въпроси. Някои от тях са дихотомни, или с множествен отговор. Има въпроси под формата на твърдение, изискващи оценка по 4- или 5-степенна Ликертова скала.

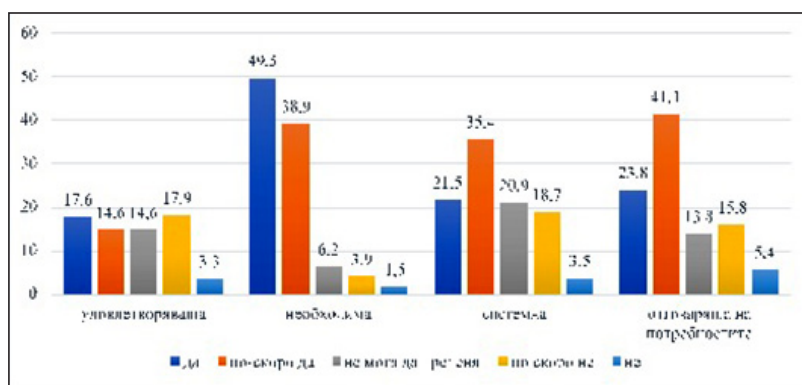
Към момента на изследването, по данни от регистъра на НСИ към 28.04.2015 г., генералната съвкупност се състои от 77 950 учители, работещи в 4519 училища и детски градини. С помощта на специалисти и както е посочено в изследването „по организационни и финансови съображения, обемът на извадката беше определен на 1260 единици. Този брой позволява репрезентативно представяне на учителите за страната общо и осигурява достатъчна точност за сравнителен анализ между подгрупите учители по области на образователните или културно-образователни области... Възвращаемостта на извадката е 85% за училища и 81% за учителите“⁶⁾.

Очерталият се профил на изследвания учител е: жена във възрастов диапазон от 40 до 59 години, магистър по образование. 44,6% от анкетираните не притежават професионалнаквалификационна степен или тя е в най-ниските равнища (IV и V ПКС). Последният факт е твърде обезпокояващ с оглед казаното по-горе относно качеството на обучението на подрастващите. Това обаче не означава, че учителите не участват периодически в квалификационни дейности.

Въпреки липсата на професионалнаквалификационна степен 44,1% от анкетираните учители (общият им брой е 956) са били включени повече от пет пъти в обучения за периода 2010 – 2015 г., 42,8% са участвали между 2 и

4 пъти, 8,9% – само веднъж, а 5,1% не са участвали изобщо. Това активно включване показва, че учителите проявяват интерес и имат поглед върху ставащото в системата на продължаваща квалификация, което ги прави надеждни и информирани респонденти.

Общата оценка на настоящата система за продължаваща квалификация, която те дават, е положителна. Според тях тя е необходима и системна, но не отговаря на техните потребности и не ги удовлетворява, което може да е резултат от лоша организация или некачествено обучение.

Фигура 1. Отговори на въпроса „Как оценявате най-общо продължаващата квалификация на учителите?“ (в %)

Широко отворените врати в системата на продължаващата квалификация и липсата на регламентация, базираща се на качество, експертност и ясни критерии, позволяват учителите да бъдат обучавани от най-различни субекти – от висши училища и департаментите към тях до НПО и дори по-лична покана от тяхна страна. 42% от обученията, в които са участвали нашите респонденти, са били водени от лектори или екип, поканен от самото училище. За съжаление, реалността обаче показва, че понякога става въпрос просто за усвояване на средства, без самият обучител да притежава необходимата квалификация и компетентност. Останалите 18% от курсовете са организирани от РУО, 17,3% – от департаментите за информация и усъвършенстване на учителите, 15,5% – от педагогическите факултети или катедрите по методика на висшите училища, и 7% – от НПО. Мнението ми е, че департаментите, като основна структура, отговаряща за продължаващата квалификация, и педагогическите факултети, трябва да станат „по-агресивни“ в предлагането на обучения. Това може да бъде резултат от по-добре проучени потребности, по-практически насочени курсове, по-

добра реклама, по-качествено обучение, по-активно поддържани връзки с училищата.

Финансирането на курсовете за продължаваща квалификация става основно от делегираните бюджети. С това мнение са напълно съгласни 21,5% и частично 30%. Разходите за обучение се осигуряват по национални програми (съответно процентите са 49,3% и 22,3%) и от проектни средства (7,3% и 26,5%). 10,9% от учителите изразяват пълно съгласие с твърдението, че се налага и да заплащат своите курсове.

Посочените дотук характеристики на системата на продължаваща професионална квалификация са по скоро от финансово-организационен характер и въпреки че имат своето значение, то не е толкова съществено в сравнение с другата характеристика – съдържанието на тези обучения. На учителите беше предложено да посочат в какви обучения са били включвани и с каква честота. Разпределението е следното:

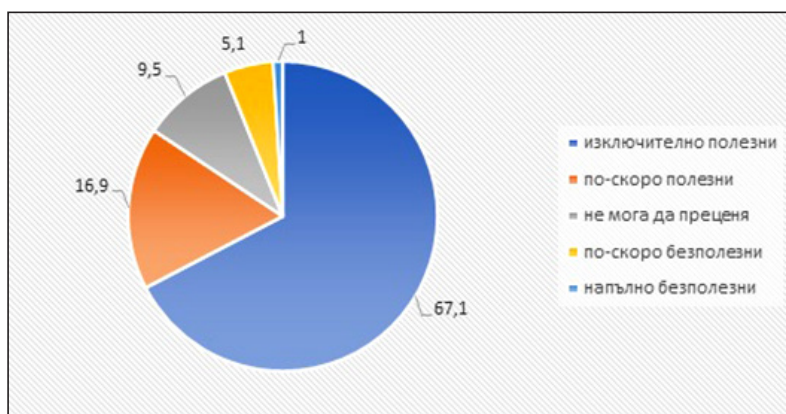
Таблица 1. Разпределение на отговорите по честота и вид тематика

В какви форми на продължаваща квалификация сте били включени до момента и с каква честота?				
Обучения:	Нито веднъж	Само веднъж	2 – 4 пъти	5 и повече пъти
за актуализиране на знанията ми в учебно-предметната област, която преподавам	277	215	337	127
за нови подходи и методи в обучението	144	306	424	82
за нови подходи към използване на дигиталните технологии в обучението	228	334	342	52
за нови подходи към структурирането на учебното съдържание	535	252	145	24
за управление на класа	572	273	96	15
за оценяване в процеса на обучение	411	359	166	20
за подходи в педагогическата комуникация	449	329	166	12
за работа с деца в риск	520	319	101	16
за работа с деца със СОП	665	211	73	7
за формиране на екипни умения	320	398	207	31
за реализиране на ДООИ в обучението	526	282	122	26
за подбор на образователно съдържание	659	174	99	24
за спецификата на методите на преподаване и учене по Вашия предмет	463	241	187	65

за спецификата на оценяването по Вашия предмет	523	267	136	30
за подбора на учебници	620	141	139	56

От таблицата е видно, че липсва тематично многообразие. Между 2 и 4 пъти са посещавани курсове по актуализиране на знанията в предметната област, в която преподават, в нови подходи и методи на обучение и нови подходи в използване на дигиталните технологии в обучението. Много по-широка е гамата от обученията, които не са посещавали, а очевидно проблематиката е изключително важна. Тук могат са бъдат търсени отговорите на въпроса защо потребностите на учителите са неудовлетворени. Обученията, които те са посетили досега, са: „Възможности за справяне със стреса“, „Превенция на агресията на учениците“, „Повишаване мотивацията на учениците“, „Оценяване на учебници и учебни помагала“, „За работа с деца от малцинствата“, „Работа с ученици и техните семейства“, „Управление на проекти“, „Играта в предучилищна възраст – традиции и иновации“, „Съвременни стратегии на взаимодействие между семейството и детската градина“, „За съставител и оценител на тестови задачи“, „Управление на конфликти“, „Обучение в толерантност“. Проблематиката, която интересува учителите, е широкоаспектна и актуална.

Попитани „В каква област бихте желали да получавате перманентна квалификация?“, 87% от учителите отговарят, че най-вече имат нужда от обучения в областта на приложението на ИКТ в процеса на обучение, и по-точно

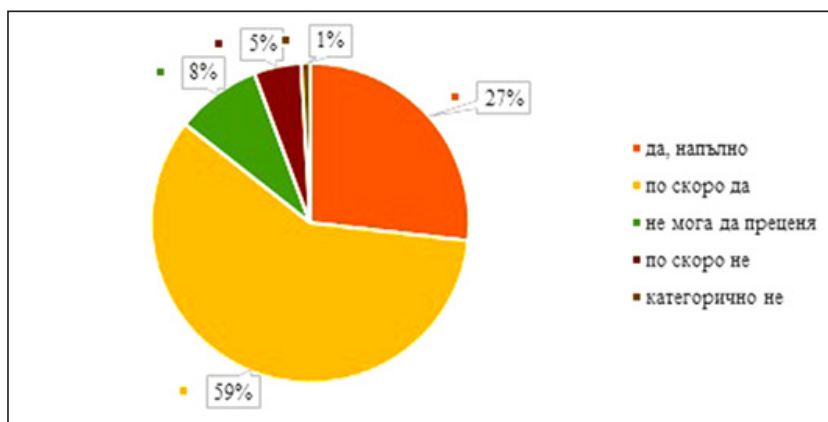
Фигура 2. Отговори на въпроса „Моля, оценете полезността и практическата приложимост на посетените от вас през последните пет години квалификационни курсове?“ (в %)

особености на интегриране на технологиите в контекста на конкретния учебен предмет, работа със специфичен софтуер по конкретна дисциплина или преподаване с помощта на технологиите в обучението на деца със СОП. Този процент показва, че дори и при тези обучения се чувства необходимостта от конкретика и практическа приложимост.

Учителите бяха помолени да оценят и полезността на знанията, получени от курсовете, които са посетили. Разпределението е посочено в фигура 2.

Полезността на курсовете се доказва и от контент-анализа на свободните отговори. Него учителите откриват не само в обогатените знания, умения и компетентности, но както те посочват „по време на квалификационните курсове е важна освен подготовката, но и контактите и обмяната на мнения от практиката с други учители, последващите комуникация по проблемите, свързани с работата“, или казано по друг начин – „сверяване на часовника за това, което правим и което трябва да правим“. Придобиването на самочувствие, увереност, че правят нещата както трябва, също е характеристика, посочена много често от учителите, или казано с техни думи – „потвърждение, че използваните от мен методи за оценяване знанията и уменията на учениците са правилни“. Всичко това отново потвърждава мнението им, че продължаващата квалификация е необходима и полезна за учителите.

За ефективността на обученията може да се съди от прилагането на обучените знания и умения в процеса на работа. Ето защо учителите бяха попитани дали се чувстват уверени при прилагането на знанията и уменията, получени от курсовете.

Фигура 3. Отговори в % на въпроса „Чувствате ли се уверени да прилагате знанията и уменията, получени от обученията, които сте посетили през последните пет години?“

След като се очерта настоящата картина на продължаваща квалификация, за екипа беше изключително важно да открие и начина, по който учителите считат, че тя трябва да бъде подобрена, така че да отговаря на потребностите им и да ги удовлетворява. Те бяха помолени да очертаят организационните параметри, белези на „идеалното“ обучение, как те си го представят като време и място на провеждане. Така се очерта следната картина – за българския учител най-подходящи са едноседмичните, изнесени (извън училище и университет) курсове, с откъсване от работата, изцяло присъствени (а не онлайн или смесено), провеждащи се през ваканциите. В съдържателно отношение обученията трябва да разширят своята тематичност. 81% чувстват необходимост от актуализиране на знанията си в своята общотеоретична педагогическа подготовка, като начини на подбор на учебно съдържание, форми и методи на обучение, начини на оценяване, дизайн на обучителната дейност, работа с родители. 79,4 % се нуждаят от обучения в своята конкретна методическа област, която преподават, а 76,5% – от общотеоретична психологическа подготовка, като възрастови особености на децата и юношите, подходи при решаване на конфликти и др. Помолени да посочат и други обучения, от които се нуждаят, учителите включват в списъка: чужд език и чуждоезиково обучение, психолого-педагогически проблеми в мултиетническа среда, работа с училищна документация, иновации в образованието. Високите проценти на областите от обучения, по които учителите виждат необходимостта от обучение, както и допълнително посочените, показват, че въпреки широката гама от курсове тези, които ги предлагат, не са усетили, не са открили тези, които са необходими за самите учители. Явно необходимостта от създаване на една широка база/банка от квалификационни курсове е крайно наложителна, но не само техният брой определя ефективността им, а най-вече тяхното качество.

В заключение може да се каже, че така както е конструирана и действа системата за продължаваща квалификация на педагогическите кадри, през погледа на самите учители тя е недостатъчно удовлетворителна и не отговаря на техните потребности. В същото това време обаче тя е системна и необходима. Промените, които трябва да бъдат направени, са както със съдържателен, така и с организационен характер. Министерството на образованието трябва да остане водещ и главен контролиращ на резултатите от тази дейност. Наред с по-добрата организация трябва да се предостави по-широк набор от курсове. Тук обаче искам да подчертая, че МОН трябва да упражнява контрол и върху компетентността на обучителите, върху качеството на обученията, върху тяхната практико-приложна страна. Учителите трябва да бъдат и много добре информирани за възможностите, които им се предлагат за продължаващо квалификационна дейност. Сега това е оставено на личната им инициатива или на желанието на директора. Необходимо е да се направи график на провеждане на обученията, така както има график за

провеждане на олимпиадите например. Няколко широки рекламни кампании, които да започват още в началото (за курсовете през зимната ваканция) и непосредствено преди втория срок на учебната година (за пролетната и лятната ваканция), биха дали възможност за по-широко включване на учителите. Чрез атестирането, което ще започне от 2020 г., се дава възможност и за обвързването на продължаващата квалификация с кариерното развитие на учителите. Безспорно, търсенето на обратна връзка от участието в квалификационните обучения би помогнало както на самите обучители, така и на организиращите ги, да преценят тяхното качество и ефективност. Именно това са дългосрочните цели, към които трябва да се стреми системата за продължаваща педагогическа квалификация.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Заключение на Съвета от 26.11.2009 г. за професионалното развитие на учителите и училищните ръководители.
2. Съобщение на Комисията. ЕВРОПА 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Брюксел, 03.03.2010 г.
3. Национална програма за реформи на Република България в изпълнение на стратегията „Европа 2020“. Актуализация 2017 г.
4. Националната стратегия за развитие на педагогическите кадри в Р България за периода 2014 – 2020 г.
5. В екипа участваха още: проф. д-р Румяна Пейчева-Форсайт, доц. д-р Илиана Петкова, доц. д-р Йонка Първанова и доц. д-р Бистра Мизова.
6. Господинов, Б., Р. Пейчева-Форсайт, И. Петкова, Б. Мизова, Й. Първанова. (2015). Национално изследване на системата за подготовка на педагогическите кадри във висшите училища и сравнителен анализ на системата за поддържаща квалификация и кариерно развитие в Република България, Европейския съюз и други страни. София.
7. Figel, Y. Teachers need good education too! The Commission proposes to improve the quality of teacher education in the European Union. Bruxell, European Commission, 06.08.2007.

TEACHERS OPINION ABOUT THE CONTINUING PROFESSIONAL QUALIFICATION OF PEDAGOGICAL STAFF IN BULGARIA

Abstract. Adolescents can receive good training only from well-trained teachers. That is why the quality of their continuing qualification is one of the key issues not

only in Bulgaria but also in Europe. The paper will present results of a national survey research related to the continuing training of pedagogical staff in Bulgaria, conducted in 2015 by a team of professors from the Faculty of Education of the oldest university in Bulgaria – “St. Kliment Ohridski” University of Sofia. The results represent the teachers’ opinions about the current state of the system, but also their vision of it. The outlined weaknesses can show the ways for its improvement, and the positive sides to being the basis for upgrading and development.

✉ **Dr. Iliana Petkova, Assoc. Prof.**

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: ilianaopetkova@gmail.com